

ARIADNÉ FONALA

Az első világháború befejezése századik évfordulójának küszöbére értünk. Ez kinek-kinek alkalom a visszatekintésre, sok mindennek újraértékelésére, ami már a nagy háború kirobbanásának centenáriumán meg is kezdődött. A történettudomány számos kérdésben új eredményekkel jelentkezett, és sok történt ezek szélesebb körben való megismertetésére is. A kerek évforduló ugyanakkor kínálkozó lehetőség az akkor keletkezett és máig nyitott, új nemzeti és regionális problémák azonosítására, és a feloldásukhoz vezető, az elmúlt évszázad tanulságait is hasznosító, új utak keresésére. Ha akarnánk, sem térhetnénk ki e kérdésekkel való foglalkozás elől, mert szomszédaink államalapító eseményként, a náluk zajló nemzetépítés jegyében és aktuálpolitikai motivációkkal folyamatosan napirenden fogják tartani a témát.

A most következő két év azonban a 20. század másik, az előbbivel összevethető jelentőségű sorsfordító eseménysorának is kerek évfordulója. Harminc évvel ezelőtt gyorsult fel nálunk is jól érzékelhetően a második világháború eredményeként Közép-Európa keleti felére és a Balkán északi részére rákényszerített szovjet berendezkedés végső eróziója. A világpolitikai következmény: a szovjet birodalomnak minden utópisztikus fantáziát meghaladó, villámgyors és teljes szétesése.

Szabad társadalmakban a politika legfőbb meghatározója a fősodró közvélemény, amelyet az értelmiség, a véleményvezérek, a megmondóemberek, a „médiaszemélyiségek” és a politikai hatalom együttesen igyekeznek alakítani. Régiókban ez az elmúlt évszázadban sok szerencsét hozott számos nép és alakuló nemzet számára, nekünk, nem kis részben saját hibáinkból, inkább a szerencsétlen következmények jutottak.

1990-ben a történelem új lapot nyitott, de négy fagyos évtized után már nemcsak az évszázados megoldatlan problémáinkkal kellett újra szembenézni. A váratlanul visszanyert külső szabadság, miközben az *annus mirabilis*, majd a szabad választások mámoros légkörében széles körben mesés reményeket ébresztett, valójában a szabadság belső feltételeinek megteremtésére irányuló feladatok és felelősség iszonyatos terhét helyezte valamennyiünk vállára. A magyar politika hagyományos feladatai, a polgári Magyarország programja többször megakadt, illetve erőszakkal megszakított fonalának újrafelvétele, regionális pozícióink megtartása és erősítése, a környező államokkal és népekkel az együttműködés útjának a megtalálása minden korábnál súlyosabb, gyökeresen új teendőkkel egészültek ki. Haladéktalanul vissza kellett állítani jogaiba a magántulajdont, megteremtve a globális tőkeáramlás szabadságán alapuló világgazdaságba való integrálódás feltételeit, politikai rendszerben, gazdasági szervezetben és nem utolsósorban közgondolkodásban és mentalitásban. Mindezt a globális hatalmi viszonyoknak és gazdasági súlypontoknak a bipoláris világrend összeomlását követő gyorsuló

átrendeződése és az ugyancsak felgyorsult globalizáció naponta szaporodó, korábban ismeretlen kihívásai közepette. Lehetetlennek tűnő, müncheni feladat. Ha azonban körülnézünk versenytársaink körében, csaknem három évtized után nem kis sikereket regisztrálhatunk, és ha saját múltunkba tekintünk, ott is találunk ma is tanulsággal szolgáló jó példákat. Gondoljunk csak a két világháború közti Magyarország összehasonlíthatatlanul rosszabb, sok tekintetben ellenséges külső körülmények között elért gazdasági és kulturális eredményeire. Nem lehetetlen tehát.

Az egyik tanulmányozásra érdemes, a magyar glóbuszon ritka erény a *reálpolitika*. Ez a saját erőforrásaikkal való elfogultságoktól mentes számvetést jelent egyfelől, és azok megerősítését célzó, nem kevésbé reális alapokon nyugvó, az élet minden fontos területét számításba vevő integráns terveket másfelől. A nagy háború után a maradék, de függetlenné vált Magyarország egyik első feladata volt az országot akcióképessé tenni a kialakult és alakulóban lévő, de velünk szemben alapvetően ellenséges új világrendben. Mind ezt annak tudatában, hogy a Trianonhoz vezető út egyik legfontosabb eleme éppen a reálpolitikai felismerések hiánya volt, a katasztrófa ezért érte váratlanul a magyar politikai osztályt és az egész közvéleményt. E katasztrófális előzmények ellenére a háború és a forradalmak után a hatalmat kézbe vevő politikusaink – itt elsősorban Bethlen Istvánra és külügyminiszterére, Bánffy Miklósról utalhatunk – éppen ebben a legkritikusabb időszakban voltak képesek a számukra a legkeményebb feltételeket előíró nemzetközi diktátum és a hazai közvélemény súlyos zavarodottságának, életveszélyes stratégiáinak (IV. Károly két visszatérési kísérlete) körülményei között is, a *reálpolitika talaján*, a legrosszabból is a legjobbat kihozni (soproni népszavazás), majd a legyőzött és megcsönkített ország diplomáciai elszigeteltségéből a Népszövetséghez való csatlakozás során (1921–22) rövid idő alatt kijutni. A másik fontos körülmény, amelyre az előttünk tornyosuló történelmi feladatok közepette utalni kell az 1920-as évtized eredményeiben, a *helyesen megválasztott és összehangolt szakpolitikák* rendszere. Ennek egyik agyonidézett, közhellyé vált, döntő fontosságú része az innovatív és távlatos klebelsbergi oktatás-, kultúr- és tudománypolitika volt. Hiába emlegetik azonban unalomig (ezt még Glatz Ferenc kezdte el történészként, majd művelődésügyi miniszterként a „létező szocializmusban”), fogantatja nem sok volt, de ettől tanulságai nem kevésbé elevenek.

A két fenti utalással persze korántsem az úgynevezett Horthy-korszak világát kívánjuk feleleveníteni, vagy a mai problémáink megoldásához receptkönyvként ajánlani. A tekintélyelvű államberendezkedést, a nagybirtokegységre épülő hatalomgyakorlás avított formáit már az 1945-ös választások eredményeként létrejött koalíció fő politikai ereje, az ellenforradalmi korszak legális ellenzékeként működött Kisgazdapárt is kezdettől fogva elutasította. Az 1990-ben hatalomra lépett konzervatív kormány ugyanezeket az alapokon indította meg sikeresen a polgári Magyarország (re)konstrukciójának programját a politikai és gazdasági berendezkedés, valamint az euro-atlanti integráció és a térségi kapcsolatrendszer területén.

A rendszerváltozás folyamata az első három kormányzati ciklusban minden, olykor jelentős hiba és a társadalom valós megosztottságára rájátszó politika által sokszor túldimenzionált feszültségek ellenére, Magyarországnak a nemzetközi politikai és gazdasági világrendbe való beilleszkedése, a működőképes piacgazdaság alapvető intézményeinek kiépülése, valamint a kilencvenes évtized közepétől erőteljesen javuló gazdasági teljesítmény szempontjából igen sikeresnek volt mondható, ami történelmi léptékkal mérve sem lebecsülendő eredmény. A nagy, minden posztszocialista ország számára közös feladatok mellett olyan speciális magyar probléma kezelését is, mint az idegen országokhoz csatolt magyar közösségekhez fűződő kapcsolatok, és érdekeik védelmének nehéz és kényes ügye, a kérdést övező minden kül- és belpolitikai hullámzó feszültség ellenére sikerült legitimálni és hosszabb távon is folytatható keretek között tartani.

A rendszerváltozás azonban ezzel még korántsem ért véget. A vágyott új világ továbbra is messze van. Számos, 1989–90-ben kitűzött nagy cél elérésétől úgy tűnik, még mindig igen távol vagyunk. Minden ország jólétének és társadalmi stabilitásának az alapja, Európában legalábbis, a széles polgári középosztály. Ennek irányába nemigen léptünk előre, sőt, ha hinni lehet a felméréseknek, a helyzet inkább romlott az elmúlt három évtizedben. Hasonló mondható az országon belüli regionális különbségekről. Továbbra is aggasztó a demográfiai helyzet, de ennek kedvező irányú befolyásolása még nagyobb és hosszabb időt igénylő feladat, mint az előbbiek, ha érdemben egyáltalán lehetséges. Mindezek sok minden mással együtt alapvetően befolyásolják a versenyképességünket, aminek megerősödése a központi jelentőségű kérdés a továbbiakban. A két világháború közti korszak kormányzati minősége tehát azért érdemes a tanulmányozásra, mert Trianon, a világgazdasági válság és a számunkra igen kedvezőtlen nemzetközi körülmények ellenére a magyar gazdaság meg tudta őrizni a dualizmus korában elért versenypozícióját!

Nincs új a nap alatt! A siker titka (és ez elsősorban a felzárkózni kívánó társadalmakra igaz!) az a felismerés, hogy *az összes szakpolitikát jelentőségben megelőzi az oktatás*. De mindjárt hozzátehetjük, hogy nem kevésbé fontos a sokszor sajnos legfeljebb kalapdísznak tekintett kultúra is, benne a legszélesebb körű tudományműveléssel. Közzájón forgó arányszám, hogy a Klebelsberg-korszakban az akkori állami költségvetés 8-12 százalékát fordították évente erre a két területre. Ez akkor is igen-igen jelentős, ha abban az időben a költségvetés bevételeinek és kiadásainak szerkezete nagyban különbözött a maitól, és például a honvédelmi költségvetés a békeszerződés következtében az 1920-as évek nagy részében nem is terhelte a kasszát. Nemcsak Bethlen és Klebelsberg tudták, hogy a legfontosabb stratégiai ágazatoknak juttatják az erőforrást, és persze azt is, hogy ehhez magas színvonalon szervezett, a működés célját szem előtt tartó, ezért stabil intézményi feltételek megteremtésére van szükség. És hogy az írást újabb közhellyel fejezzük be, e felismerés jegyében emelkedett fel és lett sikeres száz évvel ezelőtt Dánia, a múlt század második felében Finnország, és lettek sikeresek a hamarosan a világ legjelentősebb gazdasági régióját alkotó távol-keleti országok. A sort bárki folytathatja! Akár Magyarország is: Ariadné régen lefektette fonalát.